

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-56>

УДК 336.73

Дорофеев Д.А.
ДВНЗ «Університет банківської справи»**МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ
ФІНАНСОВИХ ІННОВАЦІЙ У НЕБАНКІВСЬКОМУ ФІНАНСОВОМУ СЕКТОРІ**

Анотація. Досліджено методологічні засади та обґрунтовано методичні підходи щодо запровадження та використання фінансових інновацій у небанківських фінансових установах. Визначено сутність та охарактеризовано зміст понять фінансова інновація, фінансова послуга, фінансовий інструмент, фінансова операція, фінансова технологія, охарактеризовано відмінності між ними. Розроблено класифікацію основних фінансових інновацій, які можуть застосовувати небанківські фінансові установи у своїй діяльності, за окремими класифікаційними ознаками. Визначено сутність і проведено аналіз процесу дифузії інновацій у небанківському фінансовому секторі з урахуванням особливостей використання банківських інновацій та їх передачі від установ-новаторів до установ-послідовників. До основних форм дифузії інновацій віднесено: переміщення, адаптацію, інтегрування, конструювання, створення нових фінансових установ, нових інновацій та методів управління ними. Розроблено схему послідовної реалізації процесу дифузії інновацій у небанківському фінансовому секторі з урахуванням особливостей функціонування установ фінансової інфраструктури.

Ключові слова: небанківський фінансовий сектор, фінансова інновація, фінансова послуга, фінансова операція, фінансова технологія, дифузія інновацій.

Dorofeiev Dmytro
Banking University**METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF IMPLEMENTATION AND USE
OF FINANCIAL INNOVATIONS IN THE NON-BANK FINANCIAL SECTOR**

Summary. The methodological principles and methodical approaches to introduction and use of financial innovations in institutions of the non-banking financial sector are substantiated. The essence and content of the concepts of financial innovation, financial service, financial instrument, financial transaction, financial technology are described, the main differences between them are determined. A classification of key financial innovations that may be applied by non-bank financial institutions in their activities, based on certain classification features, objects, tools used, methods and operations is developed. The essence is determined and the process of diffusion of innovations in the non-banking financial sector is analyzed, taking into account peculiarities of using banking innovations and their transfer from non-banking institutions-innovators to institutions-followers. The main forms of diffusion of innovations are: displacement, adaptation, integration, design, creation of new financial institutions, new innovations and methods of management of them. The scheme of consistent implementation of the process of diffusion of innovations in the non-banking financial sector, taking into account the features of the functioning of institutions of financial infrastructure has been developed. It is proved that the process of diffusion of innovations is complex and dynamic, and the main principles of its practical implementation in the institutions of the non-banking financial sector are defined: consistency, systematicity, timeliness, predictability, inclusiveness, balance and efficiency. The main results of the implementation of innovations in the non-banking financial sector, which are manifested in the implementation of functional, structural, economic, information-technological, organizational-managerial and social effects, are systematized and characterized.

Keywords: non-bank financial sector, financial innovation, financial service, financial transaction, financial technology, diffusion of innovations.

Постановка проблеми. Небанківський фінансовий сектор сформувався історично в результаті виділення окремих банківських послуг і операцій в самостійні види діяльності, які потребували специфічних знань, технологій та форм організації. Особливо активним процесом формування небанківського фінансового сектору був на початку 1980-х років у результаті лібералізації фінансових ринків, коли масово почали створюватися фінансові установи, які виконували як окремі функції банків, так і надавали специфічні фінансові послуги. У цей час з'явилися нові види фінансових установ – інститути спільного інвестування, хедж-фонди, інститути фінансових агентів, які активно використовували як банківські, так і власні технології [16, с. 28; 19, с. 12]. Після появи комп'ютерних технологій розпочався новий етап запровадження фінансових інновацій, пов'язаний

з використанням електронних грошей, мобільних платежів, дистанційного обслуговування, що свідчить про високий інноваційний потенціал небанківського фінансового сектору, який потребує вдосконалення науково-методичного обґрунтування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх десятиліть проблеми запровадження фінансових інновацій у небанківському фінансовому секторі досліджуються достатньо активно. Серед науковців, які вивчають методологічні аспекти використання фінансових інновацій у небанківських фінансових установах, варто виділити праці В. Волкова [4], В. Жупанина [2], В. Іванова [3], Д. Кокуріна [4], В. Кузнецова [5], Р. Мертон [24], В. Міщенко [8], С. Міщенко [10; 11], С. Науменкової [14; 16], І. Роджерса [26], Б. Соколова [21], П. Туфано [27], А. Фельдмана [22], Т. Херрестранда [23] та багатьох інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Подальшого дослідження та обґрунтування потребують питання класифікації фінансових інновацій, уточнення сутності та змісту понять фінансова послуга, фінансовий інструмент, фінансова операція, фінансова технологія, а також форм, функцій, принципів і механізмів дифузії фінансових інновацій з урахуванням особливостей використання банківських інновацій та передачі інновацій від небанківських установ-новаторів до установ-послідовників.

Метою статті. Головною метою цієї роботи є дослідження особливостей використання фінансових інновацій у небанківському фінансовому секторі, визначення сутності, форм, принципів і механізмів реалізації дифузії інновацій.

Виклад основного матеріалу. Значення небанківського фінансового сектору для фінансової та економічної систем країни обумовлене підвищенням рівня фінансової глибини економіки. Як зазначається в науковій літературі, загальним правилом для більшості країн світу є наявність прямого зв'язку між рівнем фінансової глибини економіки та обсягом валового внутрішнього продукту на душу населення. Крім того, встановлено чіткий прямо пропорційний зв'язок між ефективністю функціонування фінансових посередників і фінансовим станом суб'єктів господарювання [10, с. 36; 14, с. 18].

Більшість науковців динамічний розвиток і ефективність діяльності небанківських фінансових установ пов'язують із появою та впровадженням фінансових інновацій [3, с. 38; 8, с. 77; 9, с. 62]. Так, С.В. Міщенко вважає, що послаблення банкоцентричності фінансового сектору внаслідок збільшення частки та посилення ролі небанківських фінансових установ є самостійною системною інновацією, яка стимулює підвищення рівня віддачі фінансових ресурсів загалом у національній економіці [11, с. 42].

Для характеристики та аналізу особливостей діяльності небанківських фінансових установ у сфері запровадження фінансових інновацій важливе значення має чітке визначення таких ключових понять як «фінансова послуга», «фінансовий інструмент», «фінансова операція», «фінансовий продукт» і «фінансова технологія».

Відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансова послуга визначається як операція фінансової установи з фінансовими активами, що здійснюється в інтересах третіх осіб: а) за власний рахунок, б) за рахунок цих осіб або в) за рахунок коштів, що залучені від інших осіб, з метою отримання прибутку або збереження вартості фінансових активів.

Відповідно до Стандарту № 9 МСФЗ (IFRS), під фінансовим інструментом розуміють угоду, внаслідок якої в одного з її учасників виникає фінансовий актив, а в іншого – фінансове зобов'язання або інструмент власного капіталу. До фінансових інструментів, які використовують у процесі своєї діяльності небанківські фінансові установи, відносять грошові кошти, фінансові активи та зобов'язання, позики, дебіторську заборгованість, інструменти власного капіталу, інвестиції, що утримуються до погашення, та інші. Особливістю сучасного етапу запровадження

фінансових інновацій у небанківському фінансовому секторі є створення нових комбінованих або гібридних фінансових інструментів, що поєднують властивості та характеристики окремих інструментів, утворюючи складний фінансовий продукт, використання якого дозволяє здійснити обмін фінансовими активами чи зобов'язаннями або їх продаж на певних умовах чи за певних обставин [1, с. 21; 12, с. 24; 20, с. 68].

Під фінансовою операцією, яку здійснює небанківська фінансова установа, на наш погляд, слід розуміти певні документально оформлені процедури та дії, що пов'язані з рухом і зміною прав власності на грошові кошти, цінні папери та інші фінансові інструменти, які є фінансовими активами або зобов'язаннями клієнтів цієї фінансової установи, на їх вимогу або за їх дорученням. Тому фінансову операцію можна розглядати як необхідну сукупність дій, що спрямовані на надання фінансової послуги. Прикладом таких операцій небанківських фінансових установ є документування, контроль придбання, зберігання та видача коштів, управління активами, оформлення зміни права власності на фінансові активи, здійснення розрахунків і платежів та інші дії з фінансовими активами та зобов'язаннями [5, с. 74; 18, с. 44].

До фінансових операцій також слід віднести ведення певних форм обліку, методи фінансового планування, складання фінансових звітів, форми організації фінансової роботи та інші дії, які чітко регламентовані інструкціями, правилами, методичними вказівками тощо [2, с. 9; 6, с. 32].

Більш складним є поняття «фінансовий продукт», щодо визначення сутності якого серед науковців існують різні точки зору. Здебільшого, фінансові продукти ототожнюються з фінансовими інструментами або фінансовими послугами. Однак, на думку С.В. Науменкової, фінансовий продукт є формою представлення фінансової послуги на ринку, а їх співвідношення характеризується як поєднання форми та змісту [15, с. 8]. Тому поняття «фінансовий продукт» можна розглядати як певну матеріальну складову фінансової послуги (або пакет взаємопов'язаних між собою послуг, інструментів і технологій), що поєднує функції фінансового інструмента, операції та технології шляхом надання клієнту певного документа або технічного засобу для задоволення комплексної фінансової потреби. Прикладами фінансових продуктів є вексель, депозитний сертифікат, сертифікат фонду операцій з нерухомістю, кредитна картка, договір банківського рахунку, програма для здійснення електронних платежів, страховий або пенсійний поліс тощо.

Під фінансовими технологіями, на наш погляд, слід розуміти технічні, технологічні та комп'ютерні засоби, методи, інструменти та процеси обліку, аналізу, прогнозування та контролю, які використовують небанківські фінансові установи з метою вироблення рішень для управління коштами клієнтів і здійснення фінансових операцій у процесі надання споживачам фінансових послуг.

Особливості запровадження та використання фінансових інновацій у небанківському фінансовому секторі, на відміну від банківського, на наш погляд, полягають у тому, що:

– небанківський фінансовий сектор завдяки диверсифікації ринків фінансових послуг характеризується більшою глибиною проникнення та значно ширшим колом клієнтів, які пред'являють попит на специфічні фінансові послуги, зокрема, у віддалених районах, що потребує нових підходів і технологій;

– значна частина фінансових інновацій передається із банківського сектору в небанківський у зв'язку з використанням схожих фінансових інструментів;

– окремі фінансові послуги надають виключно небанківські фінансові установи, що потребує забезпечення високого рівня охоплення ринку;

– для небанківських фінансових установ характерним є короткий життєвий цикл інновацій, що частково обумовлено їх дифузійною із банківського сектору та значною кількістю небанківських установ, які можуть використовувати нововведення, внаслідок чого насичення ринку відбувається дуже швидко;

– наукомісткість і капіталомісткість запровадження та використання фінансових є достатньо високою, що потребує значних капітальних вкладень;

– для небанківських фінансових установ характерна висока швидкість дифузії інновацій від фінансових установ-новаторів до установ-послідовників;

– для більшості небанківських фінансових установ частка власного капіталу в забезпеченні своєї діяльності є значно більшою, ніж у банках;

– ризики впровадження та використання фінансових інновацій у небанківському фінансовому секторі є значно вищими в порівнянні з банками через недостатнє законодавче та нормативне врегулювання;

– діяльність небанківських фінансових установ має важливе соціальне значення, зокрема, це стосується недержавного пенсійного забезпечення, страхування життя тощо [7, с. 27; 13, с. 40; 17, с. 34].

Проведене дослідження практики використання фінансових інновацій у небанківських фінансових установах дозволило розробити їх класифікацію за такими ознаками: галузеві ринки, фінансові інститути, фінансові інструменти, фінансові операції та послуги, фінансові технології (табл. 1).

Однією з особливостей використання фінансових інновацій у небанківських фінансових установах є трансформація банківських інновацій або ж поява небанківських фінансових інновацій, які пов'язані з банківськими нововведеннями. До таких інновацій можна віднести окремі нововведення у сфері надання платіжних та агентських послуг, використання онлайн-обслуговування клієнтів, використання технології розподілених реєстрів тощо.

У науковій літературі такий процес поширення нововведень у фінансовому секторі характеризують поняттям «дифузія інновацій», яке, зазвичай, розглядається дуже широко – як процес поширення вже освоєної певним суб'єктом ринку інновації на інші фінансові установи, в інших умовах, в іншій комбінації, на інші ринки, інших споживачів тощо [4, с. 30; 21, с. 166].

І.М. Роджерс визначає дифузію інновацій як процес, на основі якого нововведення через певний час шляхом використанням комунікаційних кана-

лів передаються всім учасникам системи [26, с. 30]. Т. Хегерстранд характеризує дифузію як процес поширення економічних інновацій та виокремлює три типи дифузії: дифузія розширення, дифузія переміщення та змішаний тип [23].

А.Б. Фельдман при характеристиці процесу дифузії фінансових інновацій головним вважає їх поширення з банківського сектору в небанківський та виокремлює такі їх основні форми:

– конструювання нових фінансових продуктів, інструментів та операцій на основі використання банківських аналогів;

– створення інтегрованих інструментів і продуктів на основі комбінації стандартних фінансових інструментів, операцій, послуг або технологій;

– запровадження нових технологій і процесів у взаємодії з банками;

– адаптація технологій, форм укладення та здійснення угод, які використовують банки, до діяльності небанківських фінансових установ;

– адаптація банківських комунікаційних технологій, систем обліку та звітності до умов діяльності небанківських фінансових установ [22, с. 8].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що підходи науковців до характеристики типів і форм дифузії інновацій різняться між собою, однак спільним для них є характеристика процесу дифузії як механізму передачі інновацій від одних суб'єктів ринку до інших на основі певних класифікаційних ознак, що відображають суб'єктність і послідовність процесу дифузії.

Ключовими чинниками, що визначають характер і швидкість дифузії інновацій в небанківських фінансових установах, є наявність певної базової інновації, інституційно оформленого середовища, яке дозволяє ефективно взаємодіяти банкам і небанківським фінансовим установам щодо впровадження та інновацій, наявність необхідних фінансових, кадрових, інформаційних та інших ресурсів, а також креативність і кваліфікація фахівців фінансових установ, які забезпечують реалізацію нововведень. Крім того, масштаби та швидкість поширення нововведень у небанківському фінансовому секторі опосередковані ринковою кон'юнктурою на споріднених ринках і залежать від інвестиційної політики окремих економічних агентів, структури та обсягу інвестицій, співвідношення «дохідність-ризик» тощо [14, с. 19; 25, с. 36].

Варто зазначити, що процес дифузії інновацій є комплексним і динамічним, а головними принципами його практичної реалізації в установах небанківського фінансового сектору є: послідовність, системність, своєчасність, прогнозованість, інклюзивність, збалансованість та ефективність.

Проведений аналіз наукових підходів щодо реалізації процесу дифузії інновацій у небанківському фінансовому секторі дозволив зробити висновок про те, що основними формами дифузії інновацій в небанківських фінансових установах є: переміщення, адаптація, інтегрування, конструювання фінансових інновацій, а в разі необхідності – створення нових фінансових установ та інновацій. Це дало змогу запропонувати схему процесу дифузії інновацій у небанківському фінансовому секторі з урахуванням передачі інновацій від установ-новаторів до установ-послідовників (рис. 1).

Класифікація фінансових інновацій у небанківських фінансових установах

Класифікаційна ознака	Об'єкт інновації	Використовувані інструменти, методи та виконувані операції
За галузевою ознакою	Страховання	Страхові поліси, перестраховання, медичне страхування, агенти, брокери.
	Лізинг, факторинг	Угоди лізингу та факторингу, кредити.
	Депозитні послуги	Депозити, вклади, внески.
	Кредитування	Кредити, позички.
	Спільне інвестування	Інвестиційні сертифікати, акції.
	Пенсійне забезпечення	Пенсійні внески, пенсійні виплати.
	Платежі та розрахунки	Платіжні операції, електронні гроші, дистанційні та мобільні платежі.
	Довірчі послуги	Угоди про довірчі послуги.
За фінансовими інститутами	Фінансові установи	Створення нових фінансових установ.
	Регулятори фінансового сектору	Передача регулювання діяльності небанківських фінансових установ НБУ та НКЦПФР.
	Законодавчі та нормативні акти	Вдосконалення та систематизація законодавчої та нормативної бази, врахування правил і звичаїв у нормативних документах.
За фінансовими інструментами	Кредити	Кредити, взаємне кредитування, позички.
	Депозити	Депозити, вклади, внески, сертифікати.
	Цінні папери	Акції, облігації, сертифікати, похідні фінансові інструменти на цінні папери.
За фінансовими операціями та послугами	Надання позик	Кредити, позички.
	Залучення активів	Депозити, депозитні сертифікати, внески.
	Послуги страхування та пенсійного забезпечення	Страхові внески, пенсійні внески.
	Лізинг, факторинг, адміністрування активів	Угоди про лізинг, факторинг, кредит, товаро-розпорядчі документи.
	Довірче управління	Угоди про довірче управління.
	Надання гарантій	Гарантії, поручительства.
	Випуск платіжних документів, переказ коштів	Платіжні картки, електронні гроші, дистанційні платежі та розрахунки.
	Управління коштами в будівництві	Сертифікати фондів фінансування будівництва.
	Посередницькі послуги	Консультаційні та інформаційні послуги.
	Обмін валют	Іноземна валюта.
За фінансовими технологіями	Он-лайн та дистанційне обслуговування	Е-трейдинг, електронні гроші, мобільні додатки та технології для он-лайн інвестування.
	Платежі та розрахунки	Мобільні платежі, платіжні картки.
	Управління ризиками	Скоринг, платформи зі штучним інтелектом для виявлення профілю ризику клієнта.
	Технології укладання та супроводження угод	Інжиніринг, технології блокчейн і віддаленої ідентифікації клієнтів.

Джерело: розроблено автором за даними [4; 14; 17; 22]

Як свідчить проведений аналіз, обсяги й темпи дифузії інновацій безпосередньо пов'язані з розміром фінансових установ і рівнем концентрації їх діяльності на фінансовому ринку. Так, на думку П. Туфано, переважна більшість інновацій використовуються великими фінансовими установами, оскільки вони мають значні обсяги капіталу, широкий доступ до різних сегментів ринку та різних груп споживачів, а також мають більш широкі можливості щодо використання інших видів ресурсів, зокрема, інформаційних систем, кваліфікованих кадрів тощо [27, с. 219].

Р. Мертон, досліджуючи вплив використання попередніх інновацій на запровадження наступних, зазначав, що масове використання нововведень не лише змінює попит споживачів, а й формує у них нові потреби, які стимулюють попит на нові інновації, тобто інноваційний процес розвивається по спіралі [24, с. 28]. На нашу думку, це

означає, що процес дифузії та використання фінансових інновацій в небанківських фінансових установах-послідовниках, на відміну від запровадження інновацій в установах-новаторах, може бути прогнозованим і контрольованим.

Результатом впровадження та використання фінансових інновацій як для небанківських фінансових установ, так і для споживачів, є одержання певного соціально-економічного ефекту, що знаходить свій прояв у таких аспектах:

1) функціональному – забезпечення якісного виконання фінансовою установою своїх головних функцій, підвищення ефективності управління, посилення конкурентоспроможності на ринку, максимально повне задоволення потреб споживачів фінансових послуг;

2) структурному – підвищення якості фінансових послуг, розширення їх асортименту, надання послуг у більш зручній для споживачів формі,

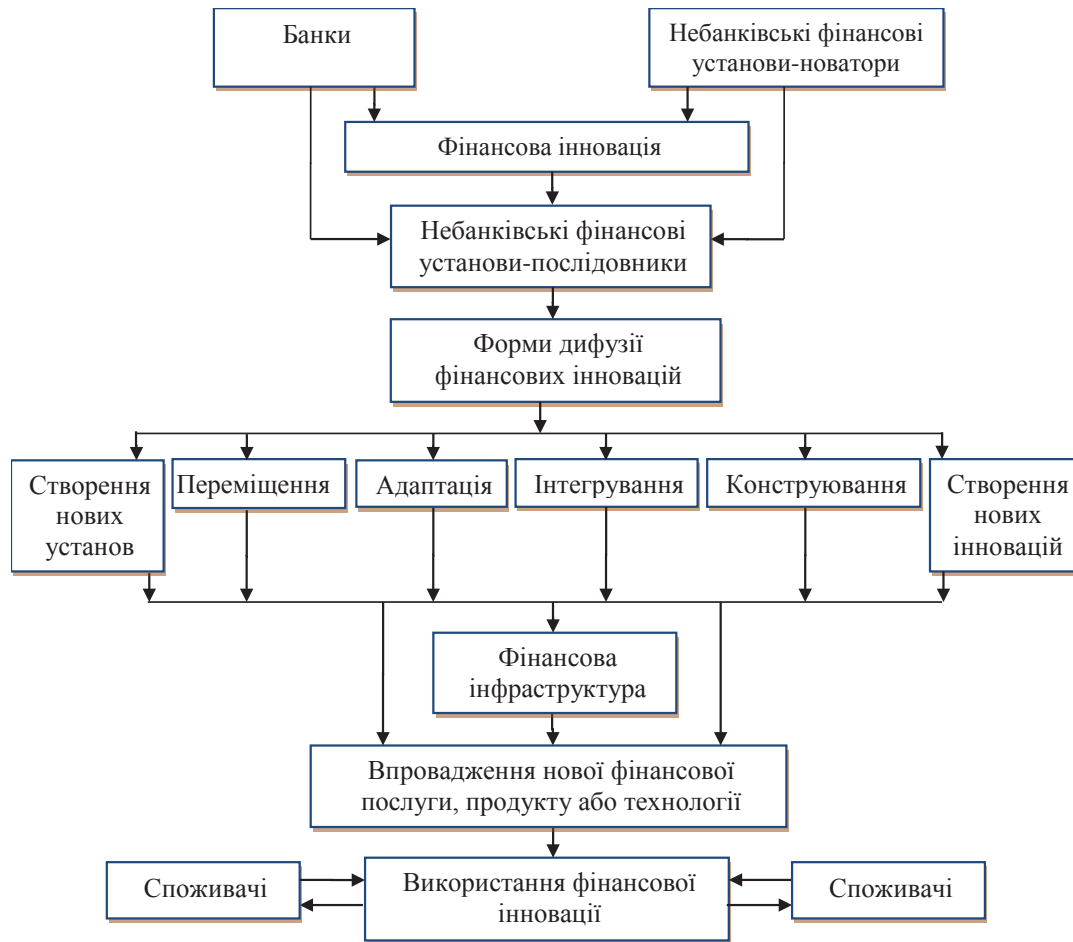

Рис. 1. Схема послідовної моделі реалізації процесу дифузії інновацій у небанківському фінансовому секторі

Джерело: розроблено автором за даними [12; 16; 22; 23; 26]

збільшення кількості клієнтів, диверсифікація ресурсної бази;

3) економічному – збільшення обсягів продажу фінансових послуг і продуктів, одержання додаткового прибутку або іншого корисного ефекту;

4) інформаційно-технологічному – використання нових технічних засобів і технологій, зокрема, технологій штучного інтелекту, ідентифікації клієнтів, оцінки їх платоспроможності, надання послуг у дистанційному або он-лайн режимі, підвищення рівня комунікацій з клієнтами;

5) організаційно-управлінському – вдосконалення організаційно-управлінської структури небанківської фінансової установи та методів і процесів управління;

6) соціальному – підвищення рівня інклюзивності фінансових послуг і добробуту громадян.

Висновки і пропозиції. Запропонована класифікація основних фінансових інновацій у небанківських фінансових установах передбачає групування нововведень за галузевою ознакою, за фінансовими інститутами, інструментами, операціями, послугами, технологіями та окремими об'єктами.

Процес дифузії інновацій у небанківському фінансовому секторі слід розглядати як поширення вже освоєної окремим суб'єктом ринку інновації на інші фінансові установи, в інших умовах, в іншій комбінації, на інші ринки та інших

споживачів завдяки використанню певних комунікаційних каналів і фінансової інфраструктури шляхом передачі нововведень від установ-новаторів до установ-послідовників. Основними формами дифузії інновацій є: переміщення, адаптація, інтегрування, конструювання, створення нових фінансових установ, нових інновацій та методів управління ними. Розроблена схема послідовної реалізації процесу дифузії фінансових інновацій у небанківському фінансовому секторі враховує форми дифузії та результати використання фінансових інновацій, які знаходять свій прояв у досягненні функціонального, структурного, економічного, інформаційно-технологічного, організаційно-управлінського та соціального ефектів.

Подальший розвиток методологічних засад запровадження фінансових інновацій у небанківському фінансовому секторі повинен ґрунтуватися на використанні нових фінансових технологій, зокрема, технологій розподілених реєстрів, технологій роботи з масивами великих даних, розпізнавання клієнтів та управління операційних ризиками. Це дозволить більш обґрунтовано підходити до процесу організації роботи фінансових установ з метою реалізації своїх основних функцій щодо фінансового посередництва та забезпечення споживачів якісними фінансовими послугами.

Список літератури:

1. Гнучкий режим курсоутворення: етапи запровадження та можливі наслідки для економічного розвитку України. Вип. 15. Київ : Національний банк України, 2010. 124 с.
2. Жупанин В.В. Організація залучення заощаджень населення на основі випуску казначейських зобов'язань України. *Фінанси України*. 2008. № 2. С. 44–58.
3. Іванов В.В., Науменкова С.В. Економіко-правові колізії дослідження фінансових ринків. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Економіка*. 2013. № 12(153). С. 35–41.
4. Кокурин Д.И., Волков В.С., Сафиуллина Е.И., Назин К.Н. Инновационная экономика. Москва : Экономика, 2011. 532 с.
5. Кузнецов В.А. Предоплаченные инструменты розничных платежей – от дорожního чека до электронных денег. Москва : Маркет ДС, 2008. 304 с.
6. Міщенко В.І., Науменкова С.В. Проблеми вдосконалення управління державними корпоративними правами. *Економіка України*. 2002. № 5. С. 29–36.
7. Міщенко В.І. Методологічні та методичні проблеми запровадження таргетування інфляції. *Вісник Національного банку України*. 2006. № 5. С. 22–32.
8. Міщенко В.І., Міщенко С.В. Маркетинг цифрових інновацій на ринку банківських послуг. *Фінансовий простір*. 2018. № 1. С. 75–79.
9. Міщенко В.І., Науменкова С.В. Макропруденційні інструменти в механізмі забезпечення фінансової стабільності. *Фінанси України*. 2015. № 10. С. 53–76.
10. Міщенко С. Визначення основних факторів розвитку та ефективності функціонування фінансового сектору України. *Банківська справа*. 2008. № 4(82). С. 31–47.
11. Міщенко С.В. Проблеми оцінки впливу стабільності функціонування грошово-кредитної сфери на економічну безпеку країни. *Фінанси України*. 2010. № 7. С. 35–49.
12. Міщенко С.В. Вдосконалення системи безготівкових роздрібних платежів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Економіка*. 2014. № 5(158). С. 22–28.
13. Мищенко С.В. Стимулирование кредитования как фактор экономического роста. *Вестник Финансового университета*. 2013. № 1(73). С. 35–45.
14. Науменкова С.В. Оцінка впливу галузевої приналежності на рівень перспективної платоспроможності позичальника. *Вісник Національного банку України*. 2005. № 7. С. 14–21.
15. Науменкова С.В. Функціонування недержавних пенсійних фондів на ринку фінансових послуг України. *Фінанси України*. 2010. № 4. С. 3–16.
16. Науменкова С.В. Підвищення доступності фінансових послуг: актуальні питання регуляторної практики. *Фінанси України*. 2013. № 10. С. 20–33.
17. Науменкова С. Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2014. № 11. С. 31–37.
18. Науменкова С. Базель I, II, III: розвиток підходів для зміцнення регуляторної основи. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Економіка*. 2015. № 12. С. 39–48.
19. Науменкова С.В. Проблемы сбалансированности денежного рынка Украины. Київ : Наукова думка, 1997. 55 с.
20. Світовий досвід та перспективи розвитку електронних грошей в Україні. Вип. 10. Київ : Національний банк України, 2008. 145 с.
21. Соколов Б.И., Мищенко С.В. Роль платежных систем в обеспечении устойчивого развития национальной экономики. *Проблемы современной экономики*. 2015. № 2(54). С. 163–168.
22. Фельдман А.Б. Производные финансовые и товарные инструменты. Москва : Финансы и статистика, 2003. 302 с.
23. Hägerstrand T. Innovation diffusion as a spatial process. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1967. 357 p.
24. Merton R., Bodie Z. A Conceptual Framework for Analyzing the Financial Environment. *The Global Financial System: A Functional Perspective*. Boston: Harvard Business School Press, 1995. Pp. 3–31.
25. Naumenkova S., Malutin O., Mishchenko S. Transition to Inflation Targeting in Ukraine: New Tools for Monetary Policy. *Bulletin Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*. 2015. № 1(166). Pp. 31–39.
26. Rogers Everett M. Diffusion of Innovations. 4th ed. Simon and Schuster, 2010. 518 p.
27. Tufano P. Financial Innovation and First Mover Advantages. *Journal of Financial Economics*. 1989. № 25. Pp. 213–240.

References:

1. National Bank of Ukraine (2010). Hnuchkyi rezhym kursoutvorennja: etapy ta mozhlyvi naslidky dlja ekonomichnoho rozvytvyky Ukrainy [Flexible building mode: Stages of introduction and possible consequences for economic development of Ukraine]. Kyiv : National Bank of Ukraine.
2. Zhupanyn V.V. (2008). Organizacija zaluchennja zaoshchadzhen na osnovi vypusku kaznacheyskykh zobovjazyvan Ukrainy [Organization of attracting of population savings based on issue of Treasury obligations of Ukraine]. *Finances of Ukraine*, no. 2, pp. 44–58.
3. Ivanov V.V., Naumenkova S.V. (2013). Ekonomiko-pravovi kolizii doslidzhennja finansovykh rynkiv [Economic-legal conflicts the study of financial markets]. *Bulletin Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, vol. 12, no. 153, pp. 35–41.
4. Kokurin D.I., Volkov V.S., Safiullina E.I., Nazin K.N. (2011). Innovacionnaja ekonomika [Innovative economy]. Moscow : Economics. (in Russian)
5. Kuznecov V.A. (2008). Predoplachennye instrumenty roznychnykh platezhey – ot dorozhnogo cheka do elektronnykh deneg [Prepaid Retail Payment Tools-From Traveller's Check to Electronic Money]. Moscow : Market DC. (in Russian)
6. Mishchenko V.I., Naumenkova S.V. (2002). Problemy vdoskonalennja upravlinnja derzhavnymy korporatyvnymy pravamy [Problems of improving the management of state corporate rights]. *Economy of Ukraine*, no. 5, pp. 29–36.
7. Mishchenko V.I. (2006). Metodolohichni ta metodychni problem zaprovadzhennja tarhetuvannja ifljacii [Methodological and methodical problems of inflation targeting introduction]. *Bulletin of the National Bank of Ukraine*, no. 5, pp. 22–32.
8. Mishchenko V.I., Mishchenko S.V. (2018). Marketinh cyfrovyykh innovacij na rynku bankivskykh posluh [Marketing of digital innovations in the banking market]. *Financial space*, no. 1, pp. 75–79.

9. Mishchenko V.I., Naumenkova S.V. (2015). Makroprudenciyni instrumenty v mekhanizmi zabezpechennja finansovoi stabilnosti [Macroprudential instruments in the mechanism of financial stability]. *Finances of Ukraine*, no. 10, pp. 53–76.
10. Mishchenko S. (2008). Vyznachennja osnovnykh faktoriv rozvytku ta efektyvnosti funkcionuvannja finansovoho sektoru Ukrainy [Determination of the main factors of development and efficiency of the financial sector of Ukraine]. *Banking*, vol. 4, no. 82, pp. 31–47.
11. Mishchenko S.V. (2010). Problemy ocinky vplyvu stabilnosti funkcionuvannja hroshovo-kredytnoi sfery na ekonomichny bezpeku krainy [Problems of assessing the impact of the stability of the monetary sphere on the economic security of the country]. *Finances of Ukraine*, no. 7, pp. 35–49.
12. Mishchenko S.V. (2014). Vdoskonalennja systemy bezhotivkovykh rozdribnykh platezhiv [Improving the system of non-cash retail payments]. *Bulletin Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, vol. 5, no. 158, pp. 22–28.
13. Mishchenko S.V. (2013). Stimulirovanie kreditovanija kak factor ekonomichskogo rosta [Promotion of credit as a factor of economic growth]. *Bulletin of the Financial University*, vol. 1, no. 73, pp. 35–45.
14. Naumenkova S.V. (2005). Ocinka haluzevoi prynalezhnosti na riven perspektyvnoi platospromozhnosti platospromozhnosti pozychalnyka [Assessment of the impact of industry affiliation on the level of prospective solvency of the borrower]. *Bulletin of the National Bank of Ukraine*, no. 7, pp. 14–21.
15. Naumenkova S.V. (2010). Funkcionuvannja nederzhavnykh pensiynykh fondiv na rynku finansovykh posluh Ukrainy [Functioning of non-state pension funds in the financial services market of Ukraine]. *Finances of Ukraine*, no. 4, pp. 3–16.
16. Naumenkova S.V. (2013). Pidvyshhennja dostupnosti finansovykh posluh: aktualni pytannja reuljatornoi praktyky [Increasing the availability of financial services: topical issues of regulatory practice]. *Finances of Ukraine*, no. 10, pp. 20–33.
17. Naumenkova S.V. (2014). Finansova inkluzyvnist ta problem zabezpechennja dostupu naseleennja do bazovykh finansovykh posluh v Ukraini [Financial inclusion and problems of providing access to basic financial services in Ukraine]. *Bulletin of the National Bank of Ukraine*, no. 11, pp. 31–37.
18. Naumenkova S.V. (2015). Basel I, II, III: rozvytok pidkhodiv dlja zmichennja reuljatornoi osnovy [Basel I, II, III: developing approaches to strengthen the regulatory framework]. *Bulletin Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, no. 12, pp. 39–48.
19. Naumenkova S.V. (1997). *Problemy sbalansirovannosti denezhnogo rynku Ukrainy* [Problems of balancing the money market of Ukraine]. Kyiv : Naukova dumka. (in Russian)
20. National Bank of Ukraine (2008). Svitovy dosvid ta perspektyvy rozvytku elektronnykh hroshey v Ukraini [World experience and perspectives of the development of electronic money in Ukraine], Kyiv : National Bank of Ukraine.
21. Sokolov B.I., Mishchenko S.V. (2015). Rol platezhnykh system v obespechenii ustoichivogo razvitija nacionalnoi ekonomiki [The role of payment systems in ensuring the sustainable development of the national economy]. *Problems of the modern economy*, vol. 2, no. 54, pp. 163–168.
22. Feldman A.B. (2003). Proizvodnye finansovye i tovarnye instrumenty [Derivative financial and commodity instruments]. Moscow : Financial and statistical. (in Russian)
23. Hägerstrand T. (1967). Innovation diffusion as a spatial process. Chicago and London : The University of Chicago Press.
24. Merton R., Bodie Z.A. (1995). Conceptual Framework for Analyzing the Financial Environment. *The Global Financial System: A Functional Perspective*. Boston : Harvard Business School Press, pp. 3–31.
25. Naumenkova S., Malyutin O., Mishchenko S. (2015). Transition to Inflation Targeting in Ukraine: New Tools for Monetary Policy. *Bulletin Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, vol. 1, no. 166. pp. 31–39.
26. Rogers Everett M. (2010). Diffusion of Innovations. 4th ed. Simon and Schuster.
27. Tufano P. (1989). Financial Innovation and First Mover Advantages. *Journal of Financial Economics*, no. 25, pp. 213–240.